

VNS 3/2024 vp
Valtioneuvoston ulko- ja
turvallisuuspoliittinen selonteko

14.10.2024

ASiantuntijalausunto

Ilmari Käihkö

Yliopistonlehtori, sotatieteiden
dosentti, kriisinhallintaveteraani
Försvarshögskolan

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko

Kiitän ulkoasiainvaliokuntaa kutsusta kuulemiseen ja toimittaa asiantuntijalausunto valtioneuvoston tuoreesta ulko- ja turvallisuuspoliittisesta selonteosta.

Selonteon Suomen kansainvälisessä toimintaympäristön kuvauksessa ilmenee ajan henki: Euroopassa riehuu Venäjän Ukrainassa aloittama laiton suursota, kauempana horisontissa häämöttää polarisaatio Kiinan ja muiden autoritääristen valtioiden haastaessa liberaalia sääntöpohjaista maailmanjärjestystä. Näiden valtiollisten uhkien ohella selonteossa kiinnitetään erityisesti huomiota terrorismiin ja hallitsemattomiin muuttoliikkeisiin. Kaiken yläpuolella siintää kaikkeen elämään maapallolla vaikuttava ilmastomuutos. Nämä kaikki vaativat huomioimista ja toimenpiteitä.

Keskityn lausunnossani neljään sotatieteilijän perspektiivistä keskeiseen asiaan: arvopohjaiseen realismiin, joka selonteon mukaan muodostaa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan uuden perustan; Ukraina, jonka tukemisen selonteko nostaa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeiseksi prioriteetiksi; turvallisuuspolitiikan keskiössä olevaan sodankäyntiin; ja lopulta strategiaan.

Tiivistelmä

- 1) **Arvopohjainen realismi:** selonteon mukaan arvopohjainen realismi muodostaa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan uuden perustan. Käsite on kuitenkin epämääräinen esimerkiksi arvojen ja turvallisuutta painottavan realismin suhteesta. Turvallisuutta painottavassa selonteossa jää epäselväksi, *minkä* turvallisuudesta puhutaan. Suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa ajattelussa perinteisesti käytetty termi ”maanpuolustus” painottaa alueellisen koskemattomuuden kautta perinteistä kovaa turvallisuutta. Vaihtoehtoinen ja useiden selonteon tunnistamien läntisten verrokkimaidemme esimerkin tavoin turvallisuus voidaan kuitenkin nähdä ei itsearvona, vaan ennen kaikkea keinona vaalia keskeisiä arvoja. Jos uuden ja siksi epäselvän arvopohjaisen realismin arvopohjaa tahdotaan painottaa, tarjoaa tämä yhden konkreettisen

fokuksen tuleville keskusteluille Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan uudesta perustasta.

- 2) Selonteon **Ukraina**-osuus ilmentää sen kapeaa ymmärrystä turvallisuudesta ja sodasta. Todennäköiseksi sodan lopputulokseksi tunnistettu neuvotteluratkaisu ei povaa hyvää Ukrainan tulevaisuudelle tai Suomen ja Venäjän suhteille. Selonteossa ei käsitellä Ukrainan yhteiskunnallisia ja poliittisia tekijöitä siitä huolimatta, että ne ovat keskeisiä niin nyt käynnissä olevalle sodalle kuin Ukrainan länsi-integraatiollekin. Vähäiset suomalaiset Ukrainaan liittyvät tutkimuspanokset eivät vahvista kuvaa Ukrainasta ulko- ja turvallisuuspoliittisena prioriteettina.
- 3) Selonteon lyhyt **sodankäyntiä** käsittelevä osuus keskittyy teknologiseen kehitykseen ja historiattomuudesta ja normatiivisuudesta kärsivään keskusteluun hybrdivaikuttamisesta. Valtaosa, ellei kaikki uuden termin kuvaamista aktiviteeteista ovat vanhoja. On lähtökohtaisesti surkeaa resurssien käyttö aloittaa jatkuvasti alusta ja yrittää keksiä pyörää uudelleen. Uudet pejoratiiviset termit värittävät myös uhka-arvioita. Samaan aikaan on syytä tiedostaa, että sodan ja rauhan rajan hämärtäminen ja sodankäynnin laajentuminen perinteisestä organisoidusta väkivallasta käytännössä kaikille yhteiskunnan osa-alueille herättää perustavanlaatuisia kysymyksiä demokratialle. Vaikka Suomessa panostetaan nyt turvallisuuteen, ei tämä näy yhteiskuntatieteistä ammentavassa sotatieteellisessä perustutkimuksessa siitä huolimatta, että sen merkitys kokonaisturvallisuudelle ymmärrettiin länsimaissa jo 1960-luvulla.
- 4) Tutkimuspanosten puute vaikuttaa mahdollisesti osaltaan siihen, ettei selonteossa juuri käsitellä **strategiaa** tai sille etenkin demokratioissa keskeisiä siviili-sotilassuhteita. Jälkimmäisten suhteen tunnumme olevan lähempänä Neuvostoliittoa kuin selonteossa mainittuja länsimaisia verrokkimaita. Epävarmassa tilanteessa on ensiarvoisen tärkeää varautua tulevaan oppimalla menneestä. Suomen historian pisin sota, joka käytiin Afganistanissa, on omiaan lisäämään ymmärrystä niin nykyaikaisesta suomalaisesta strategisesta ajattelusta kuin siviili-sotilassuhteistakin. Vahva ymmärrys näistä vahvistaa sekä suomalaista demokratiaa että Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa.

Arvopohjainen realismi

Selonteko on uuden, yhä muodostuvan ajan dokumentti. Sisäpoliittisesti siinä on havaittavissa vastavalitun presidentin vaalikampanjaan ulottuva kädenjälki, sekä hänen niin kutsutun ulkopoliittisen värisuoran omaavan puolueensa vahva vaikutus ulkopoliitiikkaan. Ulkopoliittisesti selonteko painottaa ”arvopohjaista realismia”,¹ jonka epämääräisyys maksimoi liikkumatilaa epävarmana ja mahdollisesti nopeasti muuttuvana aikana tilanteessa, jossa Suomi on juuri liittoutunut sotilaallisesti.

Vaikka laaja liikkumattila voi olla hyödyllinen, johtaa se nyt myös strategiseen epäselvyyteen. Toisin kuin esimerkiksi ”aktiivinen vakauspolitiikka”, ei arvopohjainen realismi tarjoa ilmeisiä keinoja selonteon tunnistamien ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämäärien kuten Suomen itsenäisyyden ja alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi.

Selonteon alussa mainittua arvopohjaista realismia ei juuri mainita loppuselonteossa. Siinä painotetaan sen sijaan täysin ymmärrettävästi turvallisuutta. Tämä on perinteisesti kansainvälisen politiikan realistisen koulukunnan painotus. Realistisen koulukunnan perspektiivistä valtiot typistyvät yhtenäisiksi toimijoiksi, joiden turvallisuutta ja valtaa painotetaan itseisarvona anarkistisessa maailmassa.

Kuten näemme etenkin Venäjällä ja Kiinassa, voidaan kovaan valtiolliseen turvallisuuteen vetoamalla rajoittaa kansalaisvapauksia ja kansanvaltaa. Tutkimuskirjallisuudessa puhutaan turvallistamisesta: asioiden priorisoimisesta turvallisuusuhiksi, jotka on kiireellisesti ratkaistava normaalin politiikan yläpuolella.²

Turvallisuus voidaan kuitenkin nähdä ei itseisarvona, vaan keinona vaalia keskeisiä arvoja. Selonteossa tällaisiksi tunnistetaan itsenäisyys, demokratia, oikeusvaltioperiaate, kansainvälinen oikeus ja ihmisoikeudet, rauha, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.³

Useat selonteossa mainituista arvoista ovat kuitenkin lähtökohtaisesti tulkinnanvaraisia. Ne jäävät joka tapauksessa Suomessa laajasti ja perinteisesti käytetyn, alueellista koskemattomuutta painottavan ”maanpuolustus”-termin varjoon. Arvoja ei myöskään mainita myöhemmin, kun Suomen kerrotaan sitouttavan maita ”puolustusajatteluun” puolustusvalmiutta parantamalla.⁴ On vaikea välttyä vaikutelmalta, että selonteossa turvallisuus ymmärretään itseisarvona ja kapeasti valtiollisena. Tässä suhteessa Suomen verrokkit löytyvät pikemminkin idästä kuin lännestä.

Jos Suomen turvallisuuspolitiikan arvopohjaa tahdotaan selventää, löytyy kansainvälisestä vertailusta tähän konkreettisia vertailukohtia. Esimerkiksi Ruotsin vuoden 2022 sotilasstrategisesta doktriinissa puolustusvoimien mandaatti ja velvollisuudet sidotaan suoraan kansanvaltaan, demokraattisesti säädettyihin lakeihin ja

¹ Valtioneuvosto 2024, 4.

² Buzan, Wæver, & de Wilde 1998.

³ Valtioneuvosto 2024, 4. Kansainvälinen oikeus ja rauha ovat kuitenkin pudonneet pois sivulle 50 saavuttaessa.

⁴ Valtioneuvosto 2024, 21.

kansainväliseen oikeuteen. Puolustusvoimat vuorostaan sitoutuu toimimaan moraalisesti ja eettisesti oikein.⁵ Jo Suomen kansanvaltaisen perustuslain painottaminen auttaisi vahvistamaan turvallisuuspolitiikan arvopohjaa.

On hyvä, että uudesta ja vielä hahmottuvasta ulkopolitiikan perustasta, sen painotuksista ja keinoista keskustellaan. Laajempi keskustelu ja tätä kautta saavutettu ymmärrys on tärkeää myös ulkopoliittisen konsensuksen vahvistamiselle.

Ukraina

Selonteon kapea turvallisuutta painottava ajattelu ilmenee konkreettisesti sen Ukrainaa koskevassa osassa. Tämä siitä huolimatta, että selonteko mainitsee sanan ”kehitysyhteistyö” ensimmäistä kertaa tässä osassa. Kansainvälisen tuen merkitystä painotetaan ”Ukrainan puolustuskyvylle ja maan neuvotteluaseman vahvistamiselle, jotta hyökkäyssodan kohteeksi joutuneelle Ukrainalle varmistetaan oikeudenmukainen ja kestävä rauha, kun siitä aikanaan neuvotellaan.”⁶

Neuvotteluratkaisun mainitseminen viittaa siihen, että Ukrainan nykytilanne nähdään haastavana. Jos Ukraina olisi riittävän vahva, voisi se ratkaista konfliktin sotilaallisin keinoin ilman tarvetta neuvotella. On kuitenkin tärkeää tunnistaa, ettei neuvotteluratkaisu todennäköisesti tule johtamaan oikeudenmukaiseen ratkaisuun räikeästi kansainvälistä oikeutta rikkovassa hyökkäyssodassa.

Jos Ukraina ei kykene pakottamaan Venäjää alueeltaan, korvaamaan aiheuttamiaan materiaalisia vahinkoja ja luovuttamaan rikoksiin syyllistyneitä henkilöitä oikeuden eteen, ovat kansainvälisen lain perspektiivistä oikeudenmukaisen rauhan edellytykset heikot.

Samaan hengenvetoon on kuitenkin todettava, että selonteossakin Ukrainan rauhan yhteydessä mainitut ”oikeudenmukainen” ja ”kestävä” eivät välttämättä ole synonyymejä toisilleen. Vaikka oikeudenmukaisen rauhan edellytykset Ukrainassa näyttävät tällä hetkellä heikolta, voi sota silti päättyä kestäväan rauhaan. Esimerkkejä kestävästä, mutta lähtökohtaisesti epäoikeudenmukaisista, rauhoista ei tarvitse hakea kaukaa. Rauhan kestävyys suhteen avainasemaan nousevat kuitenkin Ukrainan tukijoilta tulevat uskottavat ja pitävät turvallisuustakuut – jotka kuitenkin vaativat valmiutta nykyistä paljon suurempiin riskeihin ja uhrauksiin.⁷

Jos Suomi todellakin ”pidättäytyy poliittisten suhteiden rakentamisesta Venäjän kanssa niin kauan kuin se jatkaa... kansainvälisen oikeuden loukkaamista”,⁸ pitää Suomessa varautua neuvotteluratkaisun myötä hamaan tulevaisuuteen jatkuvaan välirikoon. Neuvotteluratkaisu kun todennäköisesti johtaa tilanteeseen, jossa Venäjä edelleen miehittää osia Ukrainasta.

⁵ Försvarsmakten 2022, 81.

⁶ Valtioneuvosto 2024, 22.

⁷ Käihkö 2024a.

⁸ Valtioneuvosto 2024, 21.

Valtioneuvoston selonteon Ukraina-osuuden kapeasti sotilaallista turvallisuutta painottava perspektiivi ei anna kuvaa siitä, että sotaa ja sen oppeja olisi yritetty ymmärtää laaja-alaisemmin. Selonteossa ei käsitellä Ukrainalle annettavan pitkäjänteisen ”materiaalituen ja rahallisen tuen” kohdetta. Näidenkin suhteen voidaan tulkita prioriteetiksi ”tukea Ukrainan asevoimien ja niiden yhteistoimintakyvyn” kehittämistä.⁹

Selonteossa ei tässä suhteessa käsitellä sotaa yhteiskunnallisena ja poliittisena ilmiönä. Ukrainan sodan yhteiskunnallinen ymmärrys on valitettavasti jäänyt vähäiseksi siitä huolimatta, että jo vuoden 2014 jälkeen kuvattiin Ukrainan käyvän sotaa kahdella rintamalla. Ensimmäinen rintama oli Venäjän tukemia separatistihallintoja vastaan käyty sota Itä-Ukrainan Donbasissa. Toinen oli kotirintama, jolla pyrittiin läpiajamaan yhteiskunnallisia uudistuksia.¹⁰ Ukrainan yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa tälläkin hetkellä suoraan sotaan esimerkiksi maanpuolustustahdon ja täten käytettävissä olevien sotilaallisten resurssien kautta. Demokratiassa yhteiskunta ja kansan tahto vaikuttavat myös esimerkiksi rauhanneuvotteluiden reunaehtoihin.

Vaikka selonteossa painottuu ymmärrettävästi yhden hallituskauden ajanjakso, perustuvat pidempiaikaiset pyrkimykset integroida Ukrainan länteen esimerkiksi Euroopan unionin ja Naton avulla Ukrainan sotilaallisen kyvyn lisäksi demokratian ja oikeusvaltion kehitykseen. Näitä uhkaavat usein sodassa tyypillinen vallan keskittyminen (johon yllä mainittu turvallistaminenkin liittyy). Nyt käynnissä olevan sodan paremman käsityksen lisäksi syvällisestä Ukrainan ymmärtämisestä tulee olemaan hyötyä myös vuosikymmeniä kestävässä maan uudelleenrakentamisessa. Vaikka prosessi on jo käynnissä, ei se tule käynnistymään kunnolla ennen aktiivisen sodankäynnin päättymistä.

Selonteossa nostetaan Ukrainan tukeminen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeiseksi prioriteetiksi.¹¹ On siksi hämmäntävää, että siinä samaan aikaan painotetaan Venäjän, ei Ukrainan tuntemuksen ylläpitämistä ja kehittämistä.¹² Nämä eivät ole poissulkevia tai edes kilpailevia, vaan esimerkiksi sotatieteiden perspektiivistä toisiaan tukevia painotuksia.

Ukrainaa koskevat tutkimuspanostukset olivat vaatimattomia ennen Venäjän laajamittaista hyökkäystä. Tutkimukseen ei ainakaan julkaisutoiminnan perusteella ole juuri panostettu sen jälkeen. Tutkimus on välttämätöntä tietoperustaiselle päätöksenteolle. Sen puute ei vahvista kuvaa Ukrainasta ulko- ja turvallisuuspoliittisena prioriteettina.

⁹ Valtioneuvosto 2024, 22–23.

¹⁰ Käihkö 2023a, 267.

¹¹ Valtioneuvosto 2024, 22.

¹² Valtioneuvosto 2024, 21.

Sodankäynti

Selonteon kapea sodan käsittely näkyy myös sen sodankäynnin muutosta käsittelevässä osiossa. Sodankäynnin katsotaan ”mullistuvan” uusien teknologioiden mahdollistamien asejärjestelmien myötä.¹³

Selonteossa teknologinen kehitys kuvataan etupäässä uhaksi, joka materialisoituu jo rauhan aikana: ”Teknologinen kehitys on tuonut vihamielisille toimijoille uusia mahdollisuuksia hybrdivaikuttamiseen avoimen konfliktin kynnyksen alapuolella.”¹⁴

Tässä ilmenee uusiin käsitteisiin kuten hybrdivaikuttamiseen valitettavan usein liittyvä historiattomuus. Poliittiset toimijat ovat kautta aikojen pyrkineet vaikuttamaan toisiinsa laajan keinovalikoiman avulla – tähän viittaa suoraan myös vuoden 2021

Puolustuselonteossa käytetty termi ”laaja-alainen vaikuttaminen”.¹⁵ Valtaosa, ellei kaikki, näiden uusien termien kuvaamista aktiviteeteista esiintyivät esimerkiksi kylmän sodan aikaisen häilyvän rauhan tilassa, jolloin niitä Yhdysvalloissa kutsuttiin rauhan tilassa käytäväksi poliittiseksi sodankäynniksi.

Uusien termien myötä tuppaaavat vanhat opetukset unohtumaan. On lähtökohtaisesti surkeaa resurssien käyttö aloittaa jatkuvasti alusta ja yrittää keksiä pyörää uudelleen. Ja vaikka keskittyminen uhkiin on ymmärrettävää, piilee siinä omat riskinsä. Selonteossa käytetyt uudet termit eivät ole neutraaleja: ne kuvaavat lähtökohtaisesti vihamielistä toimintaa, jota sen oletetun tehokkuuden tähden on syytä pelätä.

Termeihin sisäänrakennetussa normatiivisuudessa on kaksi ilmeistä ongelmaa, jotka liittyvät kansainvälisten suhteiden ja strategian vuorovaikutteiseen luonteeseen. Ensimmäinen ongelma on, että pejoratiiviset termit johtavat helposti passiivisuuteen ja reaktiivisuuteen laajan keinovalikoiman suhteen. Toiseksi, jos kuvatut keinot kerran ovat tehokkaita ja vastustajamme osaavat käyttää niitä (miksi muuten niistä pitäisi olla huolissaan?), eikö meidänkin olisi syytä oppia hyödyntämään ainakin joitakin niistä omia tavoitteitamme edistääksemme?¹⁶ On tietysti mahdollista, että selonteossa käytetty jargon kätkee alleen sen, että harjoittamamme ”strateginen kommunikointi” on ainakin jossain määrin synonyymi vihamielisten toimijoiden harjoittamalle ”informaatiovaikuttamiselle”.

Jos pohtisimme vaikuttamiskeinoja neutraalimmin ja tutkitun tiedon valossa, toteaisimme todennäköisesti hyvin nopeasti, että niihin kohdistuu usein suhteettoman suuria odotuksia. Epärealistiset odotukset ja sisäiset paineet syyttää vastustajiamme kaikesta ikävästä värittää ja vääristää vuorostaan helposti uhka-arvioita.¹⁷ Tämä voi suorastaan palvella vastustajiemme päämääriä tekemällä heistä vahvempia, kuin ne

¹³ Valtioneuvosto 2024, 17–18.

¹⁴ Valtioneuvosto 2024, 18.

¹⁵ Valtioneuvosto 2021, 17.

¹⁶ Käihkö 2021b; suppeampi suomenkielinen versio on Käihkö 2021a.

¹⁷ Nord Stream ja Balticconnector muodostavat kaksi esimerkkitapausta, joissa kummassakaan ei julkisten tietojen pohjalta voida tehdä vakuuttavia lausuntoja vastuusta tai strategiasta.

todellisuudessa ovatkaan. Vääristyneet uhka-arviot eivät yleensä johda parempaan toimintaan.

Vaikka vihamielinen vaikuttaminen pitää ottaa vakavasti, on valtaosa vaikuttamisyrityksistä luettava entisen tasavallan presidenttimme kuvaamaksi monenmoiseksi ilkeydeksi,¹⁸ ei eksistentiaaliseksi uhaksi. Tässä mielessä meidän on syytä laskea itsemme onnekkaita, jos voimme tulevaisuudessakin keskittyä tämänkaltaisiin vähäisempiin uhkiin.

Samaan aikaan on syytä tiedostaa, että sodan ja rauhan rajan hämärtyminen ja sodankäynnin laajentuminen perinteisestä organisoidusta väkivallasta käytännössä kaikille yhteiskunnan osa-alueille herättää demokratialle perustavanlaatuisia kysymyksiä esimerkiksi yksityisen ja yhteisen, sotilaiden ja siviilien sekä valtion ja yhteiskunnan suhteesta. Maailmansotien välisenä aikana näitä kysymyksiä ratkottiin Saksassa ja Neuvostoliitossa militarisoitumisen ja totalitarismin avulla.¹⁹ Ajatus kaikenkattavasta sodasta johti suoraan yrityksiin tuhota kokonaisia ihmisryhmiä toisessa maailmansodassa.²⁰ Samankaltainen kehityskulku on nyt havaittavissa Venäjällä, jossa kaikki sisäinen kritiikki nähdään valtion turvallisuutta uhkaavana.

Yksi mahdollinen selitys vähäisille Ukrainan sotaan koskeviin tutkimuspanoksiin voi löytyä selonteon kohdasta, jonka mukaan ”tavanomaisen sodankäytikyvyn” merkitys säilyy ja jopa korostuu ”erityisesti laajamittaisessa ja pitkäkestoisessa konfliktissa”.²¹ Ukrainan ja Venäjän välinen sota – suurin sota Euroopassa sitten toisen maailmansodan – voitaneen lukea tähän ryhmään kuuluvaksi.

Sotatieteiden näkökulmasta on kuitenkin hälyttävää, ettei Suomessa ole ainakaan julkaisujen perusteella tehty panostuksia tämän kansainvälistä toimintaympäristöämme määrittävän ja Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeiseksi prioriteetiksi nostetun sodan tieteelliseen tutkimukseen.

Sotatieteiden näkökulmasta Ukraina on tärkeä tutkimuskohde ei pelkästään selonteossa tunnistetun Suomen ulko- ja puolustuspolitiikan keskeisen prioriteetin tähden. Sen lisäksi Ukraina käy aktiivisesti puolustussotaa Venäjää, Suomenkin todennäköisintä sotilaallista vastustajaa vastaan. On outoa, jos Ukrainan verellä lunastettuja oppeja ei pyritä hyödyntämään Suomessa. Tämä ei tapahdu itsestään, vaan kohdistetuilla tutkimuspanoksilla. Ne olisi pitänyt aloittaa viimeistään helmikuussa 2022.

Tässä suhteessa on syytä mainita kaksi erityistä sotatieteellistä tutkimustarvetta. Ensimmäinen koskee perustutkimusta, johon ei suomalaisissa sotatieteissä juuri panosteta. Aikaisemmista sodista, esimerkiksi Afganistanista, on Suomessa haettu pääosin taisteluteknisiä oppeja.²² Tämänkaltaiset opit koskevat kuitenkin yksittäisiä

¹⁸ Niinistö 2023.

¹⁹ Honig 2024.

²⁰ Heuser 2022.

²¹ Valtioneuvosto 2024, 18.

²² Puolustusministeriö 2022, 29.

tapauksia, eivät laajempia ilmiöitä. Yksittäiset tapaukset voivat vanhentua hyvinkin nopeasti.

Vuosikymmenien aikana karttuva perustutkimus luo pohjaa laajemmalle ymmärrykselle, josta voidaan ammentaa kohdatessamme vielä tuntemattomia tulevia haasteita.

Perustutkimuksesta ammentavan akateemisen opetuksen merkitys kokonaismaanpuolustukselle ymmärrettiin länsimaissa jo 1960-luvulla.²³ Suomessa sen merkitys tulee entisestään korostumaan Naton tuoman kansainvälistymisen myötä.

Tähän liittyy toinen tutkimustarve, joka ilmenee suomalaisten sotatieteiden vahvassa sotataidollisessa painotuksessa. Käytännönläheinen sotataito on tarpeellista sotaa johtaville ammattiupseereille, mutta kattaa samalla vain pienen osan laajemmasta sodan ilmiöstä. Tämä näkyy etenkin kokonaisturvallisuuden tarpeissa, mutta myös puhtaammin sotilaspuolella. Esimerkiksi sodankäyntikyky supistuu liian usein pelkästään asevoimien materiaaliksi ja sotilaiden lukumääräksi.

Tosiasiassa sodankäyntikyky on suoraan riippuvainen poliittisista ja yhteiskunnallisista tekijöistä, esimerkiksi siviili-sotilassuhteista, maanpuolustustahdosta, taloudesta ja teollisesta tuotantokyvystä.²⁴ Yhteiskunnallisten ja poliittisten tekijöiden merkitys on tullut selväksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana Ukrainassa tavalla, joka usein unohtuu suomalaisessa sotaa koskevassa keskustelussa ja sotaan varautumisessa.

Yksi esimerkki tästä on selonteossakin mainittu, kansainvälisesti vahva maanpuolustustahto – jota selonteon mukaan on vaalittava ja vahvistettava jatkossakin.²⁵ Huolta maanpuolustustahdon heikkenemisestä tulevaisuudessa on käsitelty Upseeriliiton tuoreessa lehdessäkin.²⁶ Tutkimuksen valossa on ilmeistä, että maanpuolustustahdon vaaliminen vaatii Puolustusvoimilta oppimista ja mukautumista tilanteessa, jossa hyvinvointivaltio motivoi talvisodan myyntejä enemmän.²⁷ Samaan aikaan Puolustusvoimat toimii yhteiskunnassa, jossa Ukrainan tavoin esimerkiksi koettu oikeudenmukaisuus yhdistyy halukkuuteen panostaa maanpuolustukseen, viime kädessä oman hengen ja terveyden uhalla. Arvot tukevatkin todellisuudessa realismia.

Strategia

Useassa yllä olevassa esimerkissä painottuu hyvä ymmärrys poliittisen johdon, puolustusvoimien ja yhteiskunnan välisistä suhteista. Länsimaissa näitä käsittelevistä sotilas-siviilisuhteista on Antiikin kreikasta lähtenyt, alati kasvava tutkimusperinne.²⁸ Suomessa sotilas-siviilisuhteita ei kuitenkaan ole juuri tutkittu.²⁹ Tässä suhteessa

²³ Howard 2006, 140–141.

²⁴ Esim. Brooks & Stanley 2007.

²⁵ Valtioneuvosto 2024, 25.

²⁶ Mattila 2024.

²⁷ Salasuo 2020.

²⁸ Feaver 1999.

²⁹ Poikkeus on toisen maailmansodan johtamista käsittelevä Killinen 1983.

olemme lähempänä Neuvostoliittoa, kuin selonteossa mainittuja länsimaisia verrokkimaita.

Demokratioissa siviili-sotilassuhteet ovat näennäisen yksinkertaiset. Valta kuuluu kansalle, jonka vaaleilla valitut edustajat vastaavat viime kädessä asevoimien toiminnasta. Näiden edustajien vastuulla on käydä jatkuvaa, mutta epätasa-arvoista, dialogia asevoimien kanssa sen toiminnasta. Poliitikot valvovat, että asevoimat työskentelevät yhteiskuntamme arvojen mukaisesti kohti eduskunnan määrittämiä tavoitteita osana laajempaa strategiaa. Demokraattisten siviili-sotilassuhteiden mukaan poliitikot siis tulevat aina marssijärjestyksessä ensimmäisenä. Siksi dialogi on lähtökohtaisesti epätasa-arvoista.³⁰

Suomessa julkista keskustelua demokraattisista siviili-sotilassuhteista ei ole juuri käyty. Tämä herättää huolta siitä, ettei niiden merkitystä ymmärretä. Huoli kumpuaa etenkin suomalaisesta strategiasta, joka käsittelee (sotilaallisten) keinojen ja poliittisten päämäärien suhdetta. Demokratiassa – ja etenkin asevelvollisuutta ylläpitävässä demokratiassa – siviili-sotilassuhteet ovat väistämättä läheisesti kytköksissä strategiaan.

Selonteon mukaan Suomi tulee jatkossakin osallistumaan sekä Naton,³¹ että Yhdistyneiden kansakuntien sotilaallisiin operaatioihin.³² Tulevaisuuteen varautumisen perspektiivistä on ensiarvoisen tärkeää selvittää, suomalaista strategista ajattelua edellisissä ja nyt käynnissä olevissa operaatioissa. Kirjoitushetkellä UNIFIL-operaation rauhanturvaajia ammutaan Libanonissa. Irakin operaatiosta ei ole puhuttu julkisuudessa mitään.

Kuten todettu, Suomessa ei ole selvitetty kattavasti Afganistanin kaksi vuosikymmentä kestänyttä operaatiota. Ulkopoliittisen instituutin vuonna 2022 julkaistu raportti³³ maalasi kuvan, jonka mukaan eduskunta oli joko välinpitämätön ja siksi tietämätön Afganistanissa vallitsevasta todellisuudesta, tai aktiivisesti pimitti sitä yhteiskunnalta.³⁴

Kumpikaan vaihtoehto ei ole demokratian tai välttämättä strategiankaan perspektiivistä hyvä. Poliitikkojen vastuu sotilaallisesta toiminnasta ei koskaan lopu päätökseen määrätä joukkoja esimerkiksi ulkomaille. Vaikka Puolustusvoimat vastaavat viranomaisena sotilaallisesta toiminnasta, ei vastuuta kirjaimellisesti elämän ja kuoleman kysymyksistä voi delegoida vastuuviranomaiselle. Tämä on demokraattisten siviili-sotilassuhteiden perspektiivistä vastuunpakoilua.³⁵ Tiedon pimittäminen voi vuorostaan nakertaa luottamusta niin yhteiskunnan ja poliittisten päätöksentekijöiden kuin yhteiskunnan ja asevoimienkin välillä tavalla, joka ei palvele Suomen pitkäaikaisia intressejä ja turvallisuutta.

³⁰ Cohen 2003.

³¹ Valtioneuvosto 2024, 40–41.

³² Valtioneuvosto 2024, 56.

³³ Mustasilta ym. 2022.

³⁴ Käihkö 2023b.

³⁵ Käihkö & Honig 2024.

Poliitikkojen tiedonpuute turvallisuuspolitiikasta ei viimeaikaisten julkisten lausuntojen perusteella tunnu rajoittuvan Afganistanin operaatioon.³⁶ Tämä vihjaa siihen, että salailu muodostaa pitkäaikaisen suomalaisiin siviili-sotilassuhteisiin liittyvän ilmiön.

Täydellinen tappio Afganistanissa antaa konkreettista osviittaa siitä, että sotilaallinen toiminta vaatii jatkuvaa poliittista ohjausta, jotta sillä voidaan paremmin saavuttaa sille asetetut poliittiset tavoitteet.³⁷ Afganistanin operaatio ei myöskään anna järin positiivista kuvaa selonteossa mainitusta ”kokonaisvaltaisesta kriisinhallinnasta”:³⁸ Koska sotaa ei nähty ennen kaikkea yhteiskunnallisena ja poliittisena ilmiönä, keskittyivät suomalaiset sotilaat sotimiseen – Puolustusministeriön mukaan ”turvallisuuden luomiseen”³⁹ – tavalla, jossa onnistumiselle kriittisen politiikan rooli oli mitätön.⁴⁰ Opit muista operaatioista ovat vuorostaan osoittaneet, etteivät kaikki yksittäisten suomalaisten sotilaiden toimet ole edistäneet selonteon painottamia ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa konfliktialueilla.⁴¹

Ymmärrys demokraattisista siviili-sotilassuhteista on avaintekijä paremmalle strategialle, ja täten Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisten tavoitteiden saavuttamiselle. Parempaa strategiaa auttaa tietysti osaltaan tällä hetkellä epäselvän arvopohjaiseen realismiin perustuvan linjan hahmottuminen.

Lähteet

Brooks, Risa & Elizabeth Stanley (2007). *Creating Military Power: The Sources of Military Effectiveness*. Stanford: Stanford University Press.

Buzan, Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde (1998). *Security – A Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.

Cohen, Eliot (2003). *Supreme command: Soldiers, statesmen, and leadership in wartime*. New York: Anchor.

Feaver, Peter (1999). Civil-Military Relations. *Annual Review of Political Science*. 2, 211–241.

Freedman, Lawrence (2023). *Command: The Politics of Military Operations From Korea to Ukraine*. London: Penguin Books.

³⁶ Esim. Keski-Heikkilä 2024.

³⁷ Freedman 2023.

³⁸ Valtioneuvosto 2024, 45.

³⁹ Puolustusministeriö 2022.

⁴⁰ Honig & Käihkö 2014; Honig & Käihkö 2023.

⁴¹ Käihkö 2024b.

Försvarsmakten (2022). *Militärstrategisk doktrin - MSD 2022*.

Heuser, Beatrice (2022). *War: A Genealogy of Western Ideas and Practices*. Oxford: Oxford University Press.

Honig, Jan Willem (2024). People's war or professional war: Which has the future in Europe? Tim Sweijs & Jeffrey Michaels (toim.), *Beyond Ukraine: Debating the future of war*. London: Hurst.

Honig, Jan Willem & Ilmari Käihkö (2014). The Likely Lads: The Joint Swedish-Finnish Provincial Reconstruction Team in Mazar-e Sharif. Bernhard Chiari (toim.), *From Venus to Mars: Provincial Reconstruction Teams and the European Military Experience in Afghanistan, 2001-2014*. Freiburg i.Br., Berlin, Wien: Rombach, 209–220.

(2023). An Exemplary Defeat: The West in Afghanistan, 2001–2021. *Armed Forces & Society*. 49(4), 989–1000.

Howard, Michael (2006). *Captain Professor: The Memoirs of Sir Michael Howard*. London: Continuum.

Keski-Heikkilä, Anni (2024). Kiljunen: Ulkoasiain-valiokuntaa informoitu ydinase-harjoituksesta ”konventionaalisen kryptisesti”. *Helsingin Sanomat*. 13.10.2024. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000010760418.html>.

Killinen, Kullervo (1983). *Miekka tuppeen: Poliittisen ja sotilaallisen johdon dualismi Suomen sodissa 1939-1944*. Porvoo: WSOY.

Käihkö, Ilmari (2021a). Hybridisodan evoluutio ja sen seuraukset. *Sotilasaikakauslehti*. (7). <https://upseeriliitto.fi/verkkolehti/hybridisodan-evoluutio-ja-sen-seuraukset/>.

(2021b). The Evolution of Hybrid War: Implications for Strategy and the Military Profession. *Parameters*. 51(3), 115–127.

(2023a). *”Slava Ukraini!” Strategy and the Ukrainian Spirit of Resistance, 2014-2023*. Helsinki: Helsinki University Press.

(2023b). Suomen Afganistan-operaation arviointi nostaa esiin kipeän kysymyksen vastuunpakoilusta. (2023). *Yle*. <https://yle.fi/a/74-20020603>.

(2024a). Kaksi Ukrainan ongelmaa selittää, miksi sota vain jatkuu. <https://yle.fi/a/74-20107108>.

(2024b). *Sotilaan päiväkirja: Kuinka rauhanturvaaminen muuttui kriisinhallinnaksi*. Helsinki: Gaudeamus.

Käihkö, Ilmari & Jan Willem Honig (2024). Suomen Afganistan-operaatio ja demokraattisen päätöksenteon ongelmat. Susanna Hast & Noora Kotilainen (toim.), *Sodan Pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 177–196.

Mattila, Lauri (2024). On liian helppoa välttää asevelvollisuus. *Sotilasaikakauslehti*. (4), 44–49.

Mustasilta, Katariina, Tyyne Karjalainen, Timo R. Stewart & Mathilda Salo (2022). *Suomi Afganistanissa 2001–2021: Vakauttamisesta ulko- ja turvallisuuspoliittisten suhteiden vaalimiseen*. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.

Niinistö, Sauli (2023). Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläskokouksessa 22.8.2023. (22.8.2023). *Tasavallan presidentti Sauli Niinistö*. <https://www.presidentti.fi/niinisto/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilaskokouksessa-22-8-2023/>. (luettu 11.10.2024).

Puolustusministeriö (2022). *Puolustusministeriön Afganistan-selvitys*. Helsinki: Puolustusministeriö.

Salasuo, Mikko (2020). Kokemuksia tutkimuksen, median ja uskomusten törmäyksistä. Mari Heikkilä & Tuukka Tammi (toim.), *Viheliäs tiede*. Tampere: Vastapaino.

Valtioneuvosto (2021). Valtioneuvoston puolustusselonteko.

(2024). Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko VNS 3/2024 vp.